

NASTAVNO–NAUČNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU

Na redovnoj sednici, održanoj 21.5.2026. godine, Nastavno–naučno veće Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu izabralo je Komisiju u sledećem sastavu: prof. dr Slobodan Perović, doc. dr Miloš Vuletić, prof. dr Biljana Radovanović, redovni profesor departmana za filozofiju Filozofskog fakulteta u Nišu za ocenu doktorske disertacije

Metafizika ljudskog bića u Dekartovoj filozofiji

koju je podneo kandidat **Rastko Jevtić**, doktorand na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Na osnovu pregleda prateće dokumentacije i detaljne analize podnete doktorske disertacije Komisija sa zadovoljstvom Veću podnosi sledeći

IZVEŠTAJ O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI

1. Osnovni podaci o kandidatu

Rastko Jevtić je rođen 27.12.1994. u Beogradu, gde je završio Petu beogradsku gimnaziju (društveni smer) 2013. godine i iste godine upisao osnovne studije filozofije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Studije je završio 2017. godine sa prosekom 9.67 i sa diplomskim radom *Naučni realizam i antirealizam: šta nam donosi rasprava o mikroskopu?* (oblast: filozofija nauke). Master studije filozofije na istom fakultetu završio je 2019. godine sa prosekom 10 i sa master radom *Folk psihologija i eliminativizam* (oblast: filozofija duha, filozofija kognicije).

Jevtić je upisao doktorske studije filozofije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2019. godine, a u januaru naredne godine počeo je da radi kao istraživač-pripravnik na Institutu za filozofiju Filozofskog fakulteta. Na doktorskim studijama odbranio je predlog teme disertacije *Metafizika ljudskog bića u Dekartovoj filozofiji* (oblast: istorija filozofije) 29.9.2021, nakon čega je izabran u zvanje istraživača saradnika 3.11.2022. Od školske 2020/2021. godine učestvuje u izvođenju nastave na predmetima Odeljenja za filozofiju (*Istorija filozofije 2a* (preimenovan u *Istorija filozofije 3*), *Istorija filozofije 2b* (preimenovan u *Istorija filozofije 4*), *Uvod u filozofiju*, *Uvod u filozofiju i kritičko mišljenje*).

Jevtić je do sada obavljao naučni rad u okviru dva projekta: *Dinamički sistemi u prirodi i društvu: filozofski i empirijski aspekti*, finansiran od strane Ministarstva prosvete Republike Srbije, i *Science, Faith and Superstition* koji je podržan projektom Oksford univerziteta *New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe* i finansiran od strane *John Templeton Foundation*. Osim toga, učestvovao je u pisanju nekoliko nacionalnih i

međunarodnih projekata.

U okviru projekta *Science, Faith and Superstition* učestvovao je u organizaciji međunarodne konferencije i radionice koje nose isto ime. Konačno, u okviru ovog projekta bio je i gostujući urednik izdanja časopisa *Belgrade Philosophical Annual* 37 (2).

Učestvovao je i na međunarodnim konferencijama *Minds, Persons and Cosmos* (2023.) *Balkan Analytic Forum* (2023.) i *Science, Faith and Superstition* (2024.).

Do sada je objavio tri rada i jedan filozofski intervju:

- Jevtić, Rastko (2022). „Dekartova filozofija emocija.“ *Theoria* 65 (1):21-50.
- Radenović, Ljiljana & Jevtić, Rastko (2024). „Descartes' demon and his powers: The break with medieval demonology.“ *Belgrade Philosophical Annual* 37 (2):139-156.
- Jevtić, Rastko (2025). „Pozitivistička kritika *cogito*.“ *Theoria* 68 (2):31-53.
- Cottingham, John & Jevtic, Rastko (2025). „In Conversation with John Cottingham.“ *Theoria* 68 (1):7-34.

2. Osnovni podaci o doktorskoj disertaciji

Doktorska disertacija *Metafizika ljudskog bića u Dekartovoj filozofiji* sadrži ukupno 181 strane (bez naslovne strane, podataka o mentoru i komisiji, i pratećih obaveznih obrazaca; sa ovim elementima 193 strane), od toga tekst same disertacije zauzima 178 strana (od 8. do 185. strane u dokumentu), čime je ispunjen (i premašen) propisani uslov o minimalnom broju karaktera doktorske disertacije. Spisak referenci koji se nalazi nakon teksta disertacije zauzima 3 strane (od 179. do 181. strane). Disertacija je pisana na srpskom jeziku, uz sažetke na engleskom i na srpskom, sa propisanim marginama, proredom 1 i fontom 12. Pored osnovnog teksta, disertacija sadrži sve delove propisane pravilnikom – sažetke na srpskom i engleskom jeziku, sadržaj, spisak skraćenica. Disertacija takođe sadrži četiri slike u osnovnom tekstu.

Tekst same disertacije je podeljen na uvodno i 3 glavna poglavlja: 0. Uvod, 1. Problem besmrtnosti ljudskog bića, 2. Materijalna supstancija i ljudsko telo i 3. Metafizika ljudskog bića. Sve ove celine su podeljene na odgovarajuća potpoglavlja ili odeljke.

3. Predmet i cilj doktorske disertacije

Predmet doktorske disertacije Rastka Jevtića je specifičan domen Dekartove metafizike: metafizika ljudskog bića. Prema Jevtićevom mišljenju, Dekart ima razvijenu, ali ne sasvim eksplicitnu i sistematičnu metafizičku teoriju o čoveku. Jevtić detaljnom analizom primarnog teksta i kritikom sekundarne literature dolazi do originalne interpretacije metafizičkog statusa ljudskog bića. Prvo, Jevtić se bavi objašnjenjem besmrtnosti ljudske duše kao prvog konstituenta ljudskog bića u celini. Drugo, Jevtić objašnjava pojam materijalne supstancije uopšte i definiše ontološki status ljudskog tela kao drugog konstituenta ljudskog bića. Treće i najbitnije, Jevtić se bavi odnosom jedinstva između duše i tela kao onime što čini ljudsko biće zasebnim entitetom.

Ključna tvrdnja Jevtićeve interpretacije je da je ljudsko biće složeno biće koje je sačinjeno potpuno posebnim odnosom jedinstva između dve konačne i stvorene supstancije

Dekartove filozofije: duhovne i materijalne supstancije. Duh i telo ulaskom u ovaj odnos stiču svojstva koja nemaju po prirodi tj. intrinzično; drugim rečima, duh i telo na osnovu toga što su ujedinjeni stiču ekstrinzične kvaziatribute. Duša, osim što je po prirodi misleća supstancija, u okviru odnosa jedinstva postaje i protežna na specifičan način; utelovljena duša dobija svojstvo protežnosti moći. S druge strane, ljudsko telo, osim što je materijalna supstancija, postaje i funkcionalno ujedinjeno. Drugim rečima, produhovljeno telo stiče svojstvo funkcionalnog jedinstva tj. nedeljivosti svojih delova.

Primarni cilj doktorske disertacije je da se precizno formuliše, ispita i reši svaki od ključnih problema ontoloških konstituenata ljudskog bića, ali i problem metafizičkog statusa ljudskog bića u celini, kao posebnog entiteta. Sekundarni cilj doktorske disertacije je da se sekundarna literatura iskoristi i kritikuje na mestima gde pruža konkurentne odgovore na Jevtićeve predloge rešenja ovih problema.

4. Osnovne hipoteze od kojih se polazilo u istraživanju

Postoje tri glavne hipoteze Jevtićeve doktorske disertacije.

Prvo, Jevtić tvrdi da tekst Dekartovih *Meditacija* sadrži argumente za besmrtnost ljudske duše i da se oni mogu eksplicitno i sistematično rekonstruisati. Jevtić razlikuje dva različita Dekartova argumenta za besmrtnost: minimalan tj. dovoljan argument za besmrtnost i maksimalan argument za besmrtnost iz Sažetka *Meditacija*. S obzirom na nedostatak sekundarne literature koja se bavi ovim problemom, Jevtić će detaljnom analizom primarnog teksta precizno formulisati ove argumente i objasniti njihov odnos.

Drugo, Jevtić tvrdi da Dekart smatra da je ljudsko telo *materijalna supstancija*. Drugim rečima, Jevtić veruje da Dekart ljudskom telu pripisuje ontološki status supstancije. S obzirom na izuzetnu pojamovnu kompleksnost rasprave o opštoj ontologiji materijalne supstancije i ontološkom statusu ljudskog tela, Jevtić bira najefikasniji način da pokaže da je telo materijalna supstancija. Pošto je metafizička činjenica Dekartovog sistema da telo ne može biti istovremeno i supstancija i modus, najbolji način da se pokaže da je telo supstancija je da se pokaže zašto ono ne može biti modus. Otud Jevtić opsežno kritikuje stanovište koje implicira da je ljudsko telo samo modus materijalne supstancije. Drugim rečima, Jevtić kritikuje monizam materijalne supstancije prema kojem postoji samo jedna telesna supstancija tj. čitav prostor. Odbacivanjem monizma nestaje glavni razlog da se ljudsko telo ne smatra supstancijom. Jevtić ukazuje na tekstualne izvore monističke pozicije u primarnoj i sekundarnoj literaturi i kritikom najjačih argumenata u korist monizma pokazuje da ova pozicija ne može da opstane. Samim tim, on dolazi do zaključka da je ljudsko telo supstancija.

Treća hipoteza je najsloženija i otud je nužno razdvojiti njena dva aspekta. Prvi aspekt treće hipoteze je negativan, a drugi je pozitivan.

Prvo, Jevtić zastupa negativnu tvrdnju da *kauzalna interakcija duše i tela nije problem prema Dekartovom mišljenju*. U široj naučnoj i filozofskoj zajednici smatra se da je najveći problem Dekartove filozofije *problem interakcije*. Veruje se da je nemoguće da telo utiče na dušu i da duša utiče na telo. Ipak, pažljivim čitanjem Dekartovog teksta uviđa se da Dekart veruje suprotno: da je sasvim moguće da materijalni entiteti vrše kauzalni uticaj na

nematerijalne i obrnuto. Štaviše, Dekart ima i ontološke i epistemološke filozofske resurse da odgovori na ovaj problem.

Drugo, Jevtić zastupa pozitivnu tezu da je ljudsko biće *sui generis* vrsta entiteta nastala uspostavljanjem odnosa jedinstva između duše i tela. Uspostavljanjem ovakvog odnosa kakvog nema nigde drugde u prirodi ljudsko biće stiče specifične kvaziatribute protežnosti moći duše i funkcionalnog jedinstva tela. Ovi kvaziatributi zatim omogućavaju stanja ljudskog bića tj. kvazimoduse: telesne pokrete koji nastaju pod kauzalnim uticajem duše i senzacije kao stanja duše koja nastaju pod kauzalnim uticajem tela.

5. Kratak opis sadržaja doktorske disertacije

U uvodu Jevtić upozna je čitaoca sa osnovnim pojmovima Dekartove metafizike. Radi se o pojmovima supstancije, atributa i modusa. Jevtić ih definiše i nudi ilustracije koje treba da pojasne njihovo značenje. Potom ukratko skicira strukturu disertacije i objašnjava glavne teze svakog od poglavlja.

Prvo poglavlje Jevtić započinje objašnjenjem problema besmrtnosti duše. Problem besmrtnosti duše ima dva aspekta. Prvi aspekt se sastoji u tome što je na osnovu mnoštva mesta iz Dekartovog teksta prosto očigledno da Dekart besmrtnost smatra izuzetno značajnom temom filozofije. Štaviše, on je smatra drugom najznačajnijom filozofskom temom pored Boga. Drugi aspekt problema se sastoji u nedostatku eksplicitnog i sistematizovanog argumenta za besmrtnost duše u njegovim objavljenim delima. Ovaj nedostatak je pogotovo upadljiv u slučaju *Meditacija* jer uvodni deo ovog teksta ističe značaj besmrtnosti kao teme, ali i zbog toga što podnaslov prvog izdanja *Meditacija* sadrži tvrdnju da je u njima dokazana besmrtnost. I pored toga, eksplicitan i sistematizovan argument u *Meditacijama* izostaje kao i u svakom drugom Dekartovom objavljenom delu.

Nakon što je motivisao problem, Jevtić prelazi na analizu najeksplicitnijeg dela teksta o besmrtnosti iz čitavog Dekartovog opusa koji se nalazi u Sažetku *Meditacija*. U ovom delu teksta Dekart objašnjava zbog čega nije izneo eksplicitan i sistematičan argument za besmrtnost u glavnom tekstu *Meditacija*. Upravo Dekartovo sopstveno objašnjenje razloga zbog kojeg to nije učinio čini uputstvo za rekonstrukciju maksimalističkog (argumenta za besmrtnost koji sadrži sve filozofski relevantne premise za koje Dekart kaže da se njima nije bavio u *Meditacijama*) i minimalističkog tj. argumenta koji je dovoljan da se pokaže da duša ne umire kada telo propadne (za koji Dekart smatra da je implicitno prisutan u glavnom tekstu *Meditacija*). Ključno je to što Jevtić uspeva da rekonstruiše obe vrste argumenta na eksplicitan i sistematičan način. Jevtić sasvim eksplicira premise i zaključak maksimalističkog argumenta za koji Dekart kaže da se njime nije bavio, iako je (u najboljem slučaju) samo polovina argumenta za besmrtnost eksplicitno i sistematično izložena u tekstu *Meditacija*. Jevtić takođe uspeva da eksplicira premise i zaključak minimalnog tj. dovoljnog argumenta za koji Dekart tvrdi da se u potpunosti nalazi u glavnom tekstu *Meditacija*, iako samo u prikrivenom, implicitnom obliku. Nakon rekonstrukcije obe vrste argumenta, Jevtić se bavi Dekartovom motivacijom da uopšte napiše Sažetak. Ispostavlja se da je Dekartova motivacija Mersenova kritika, i to upravo onoga što Mersen smatra nedostatkom eksplicitnog i sistematičnog argumenta za besmrtnost. Ipak, Jevtićevo tumačenje Mersenove kritike otkriva da Mersen ima drugačije shvatanje pojma

besmrtnosti tj. onoga što bi trebalo da bude dokazano argumentom za besmrtnost. Mersenov zahtev je da dokaz za besmrtnost sadrži opravdanje tvrdnje da je Bog odlučio da duša ne prestane da postoji kada telo propadne. S druge strane, Dekart ovakav zahtev smatra preteranim jer konačni umovi poput ljudskih ne mogu dokazati Božje odluke. Iz Dekartovog ugla, dokaz besmrtnosti treba samo da dođe do zaključka da *ne postoji nikakav prirodni razlog da duša prestane da postoji kada telo propadne*. Upravo ovo postižu minimalan i maksimalan argument koje je Jevtić ranije rekonstruisao. Nakon što je napravio razliku između tri pojma besmrtnosti koji potiču od tri različita argumenta – minimalnog, maksimalnog i argumenta za apsolutnu besmrtnost koji Mersen zahteva – Jevtić upoređuje svoje rezultate sa Hiksonovim, s obzirom na to da je on jedini savremeni autor kod kojeg je pronašao pokušaj kategorizacije pojmova besmrtnosti prisutnih u Dekartovom opusu nalik sopstvenom. Osim što ih upoređuje, Jevtić kritikuje Hiksonovo shvatanje pojmova i smatra sopstveno tumačenje ovih pojmova bolje podržanim primarnim tekstom. Konačno, u poslednjem potpoglavlju prvog poglavlja Jevtić razjašnjava konfuziju koja nastaje Dekartovim izborom podnaslova u prvom izdanju i promenom podnaslova u drugom izdanju. U podnaslovu prvog izdanja *Meditacija* Dekart je tvrdio da je u meditacijama dokazana besmrtnost duše; u podnaslovu drugog izdanja Dekart je tvrdio da je dokazana samo stvarna razlika između duše i tela. Koristeći svoju eksplikaciju i sistematizaciju Dekartovih argumenata za besmrtnost Jevtić tvrdi da je Dekart iz autentičnih razloga odabrao prvi podnaslov, verujući da je dokazao besmrtnost, ali da je ovaj podnaslov promenio kada je shvatio da implicitnost i nesistematičnost njegovog argumenta za besmrtnost ostavlja otvoren prostor za kritičare poput Mersena.

Drugo poglavlje Jevtić započinje objašnjenjem principijelnog atributa i modusa materijalne supstancije, usput razjašnjavajući nejasnoće koje se mogu pojaviti na osnovu čitanja ključnih tekstualnih izvora poput pasusa o vosku iz Druge meditacije. Nakon što je definisao principijelni atribut i moduse materijalne supstancije, Jevtić prelazi na definisanje ontološkog statusa ljudskog tela. Pošto ljudsko telo kao materijalna stvar mora biti ili supstancija ili modus (samo jedno od ta dva) Jevtić želi da pokaže da ljudsko telo ne može biti modus i da stoga mora biti supstancija. Glavni razlog za tvrdnju da je ljudsko telo modus materijalne supstancije potiče od stanovišta koje se naziva *monizam* materijalne supstancije. Glavna tvrdnja monizma je da postoji isključivo jedna materijalna supstancija – čitav materijalni plenum; samim tim, sva posebna tela, uključujući ljudsko, moraju biti samo modusi tj. načini postojanja materijalne supstancije. Jevtić započinje istraživanje monizma nudeći ključna mesta iz primarne i sekundarne literature koja čine njegovo opravdanje. Zatim prelazi na ključne argumente. Jevtić pokazuje da sama ideja monizma da bilo koje posebno telo, uključujući ljudsko, treba da ima status modusa nema nikakvu podršku u primarnom tekstu i da ovaj predlog takođe generiše nepremostive probleme za Dekartove eksplicitne tvrdnje o modusima. Nakon toga Jevtić prolazi kroz detalje argumentacije najznačajnijeg teksta u prilog monizma u poslednjih dvadeset godina Smita i Nelsona. Iako je pokušaj Smita i Nelsona zaista interesantan, Jevtić ga procenjuje kao previše neusklađen sa ključnim i nekontroverznim delovima primarnog teksta. Jevtić posle kritike Smita i Nelsona prelazi na kritiku Slovikovog argumenta zavisnosti konkretnih tela. Jevtić isprva rekonstruiše argument i objašnjava kako do njega Slovik dolazi u svom tekstu. Ključna tvrdnja ovog argumenta je da posebna tela ne mogu biti supstancije jer međusobno zavise jedna od drugih na osnovu pojma spoljašnjeg mesta. Otud se razumevanje pojma spoljašnjeg mesta pokazuje kao najvažnije za ovaj argument. Zato Jevtić analizira tekstualno

izvorište ovog pojma – početak drugog dela *Principa filozofije*. Pokazuje se da definicija pojma spoljašnjeg mesta zavisi od definicije pojma unutrašnjeg mesta, a da pojam unutrašnjeg mesta zavisi od pretpostavke da je posebna materijalna supstancija već individuirana. Otud argument zavisnosti konkretnih tela obrće redosled individuacije. Ovaj argument podrazumeva da su tela individuirana njihovim spoljašnjim mestom tj. zajedničkom granicom koju imaju sa drugim telima. Međutim, prema Dekartovim definicijama, individuacija posebnog tela mora prethoditi individuaciji granica koje jedno telo ima, pošto definicija granica zavisi od definicije unutrašnjeg mesta koje zatim zavisi od prethodno definisanog i individuiranog posebnog materijalnog tela. Na samom kraju drugog poglavlja Jevtić analizira i poslednji veliki argument za monizam: argument iz Sažetka. On pokazuje da kontrast koji monista želi da predstavi između pojma tela uopšte i ljudskog tela ne može da opstane kao kontrast između supstancije i modusa. Glavni razlog za ovo je to što Dekartovo shvatanje procesa propadljivosti mora da se razume kao propadljivost materijalne strukture, koja nije ništa drugo do modus materijalne supstancije. Pošto modus ne može da postoji nezavisno od supstancije, već samo na osnovu nje, svaki proces koji se dešava modusu, dešava se i supstanciji. Otud propadanje ne može biti nešto što se dešava ljudskom telu, a da se ne dešava materijalnoj supstanciji. Tako Jevtić pokazuje da monista zloupotrebljava tekst argumenta za besmrtnost iz Sažetka, pošto Dekart njime ne pokušava da uspostavi razliku između jedne materijalne supstancije tj. čitavog plenuma i pukih modusa, već sofisticiraniju razliku između određene telesne supstancije i materijalne strukture koju ona može imati. Propadljivost je promenljivost materijalne strukture supstancije. Osim toga, Jevtić koristi rezultate ostvarene u poglavlju o unutrašnjem i spoljašnjem mestu da bi pokazao da prosto nema osnova da telo uopšte bude shvaćeno kao plenum, i time odbacuje svaki dobar razlog za monizam i zaključuje da je ljudsko telo supstancija.

Konačno, Jevtić treće poglavlje započinje pravljenjem razlika između uobičajenih, opšteprihvaćenih interpretacija Dekartove metafizike ljudskog bića, i interpretacije do koje se dolazi ukoliko se sakupe, povežu i analiziraju najrazličitija mesta relevantna za Dekartovu metafiziku ljudskog bića iz čitavog Dekartovog opusa. Upravo ovo Jevtić čini u opravdanju negativnog i pozitivnog aspekta svoje treće teze. Peti odgovori na Gasendijeve prigovore Meditacijama i pismo Klerseljeu, kao i Dekartovi odgovori (izvori pisani u rasponu od oko pet godina) pokazuju da Dekart ima ontološki i epistemološki razlog da tvrdi da interakcija nije problem. Otud negativni aspekt svoje treće teze Jevtić crpi iz analize ovih tekstova, objašnjavajući da Dekartov opšti princip uzročnosti omogućava uticaj duha na telo i obrnuto (kontekst odgovora Gasendiju i pisma Klerseljeu) ali i da Dekartova teorija primitivnih pojmova objašnjava kako treba razumeti interakciju (kontekst pisama Elizabeti). Isti ovi tekstovi čine i podsticaj za pozitivni aspekt treće teze, pošto oba ova teksta pokazuju da Dekart smatra da jedinstvo duše i tela ima prvenstvo u odnosu na interakciju, u ontološkom smislu da se interakcija dešava utoliko što je jedinstvo već omogućeno, i u epistemološkom smislu da saznanje jedinstva prethodi saznanju interakcije s obzirom na Dekartovu teoriju primitivnih pojmova. U nastavku Jevtić sprovodi detaljnu analizu najraznovrsnijih mesta iz Dekartovog opusa da bi interpretirao Dekartovu sugestiju Elizabeti da razume dušu kao materijalnu tj. kao protežnu. Nakon što vešto uspe da poveže sva ova mesta i analizira kriptične Dekartove tvrdnje, Jevtić rezimira i zaključuje da Dekart u stvari tvrdnjama poput tvrdnje da je duša materijalna, da je duša protežna, i tvrdnje o tome da je čitava duša u čitavom telu i čitava duša u bilo kom delu tela, govori o domenu ljudskog bića kao o zasebnom i nesvodivom metafizičkom domenu. To

znači da ljudsko biće ima nesvodiva, emergentna i *sui generis* svojstva. To su kvaziatribut protežnosti moći duše i kvaziatribut funkcionalnog jedinstva tela koji omogućavaju interakciju duše i tela koja generiše moduse telesnog kretanja uzrokovanog odlukom duše i senzacije kao moduse koje nastaju pod uticajem tela na dušu. Nakon što je taksativno naveo osnovna svojstva ljudskog bića kao zasebnog, *sui generis* etiteta u Dekartovoj filozofiji, Jevtić se okreće tvrdnji Simonsove da je metafizika ljudskog bića nemoguća usled Dekartove teorije primitivnih pojmova. Dekart u pismu Elizabeti tvrdi da je primitivni čulni pojam taj kojim se saznaje ljudsko biće tj. jedinstvo duše i tela. Jevtić pokazuje da Simons ovu tvrdnju interpretira u okviru striktno interpretacije teorije primitivnih pojmova čija je glavna teza da se ljudsko biće tj. jedinstvo duše i tela može saznati isključivo čulima tj. čulnim pojmom. Drugim rečima, Simons prihvata striktni ekskluzivitet Dekartovog čulnog primitivnog pojma – samo čulni pojam može se koristiti za saznanje ljudskog bića. S druge strane, Jevtić prihvata umereni ekskluzivitet Dekartove teorije primitivnih pojmova što znači da je moguće primeniti različite primitivne pojmove na domen ljudskog bića, ali sa različitim stepenom uspešnosti. Iz Jevtićevog ugla, čisto intelektualni pojmovi duše i tela mogu se koristiti za razumevanje ljudskog bića, ali na nesavršen način tj. sa određenim manama. Čulni primitivni pojam je specifičan jer pruža *povlašćen način saznanja jedinstva duše i tela*, a ne jedini način.

Jevtić veruje da je ovime uspeo da postavi na noge sopstvenu, sasvim originalnu interpretaciju metafizike ljudskog bića. U poslednjem delu disertacije on je suprotstavlja različitim aktuelnim stanovištima iz sekundarne literature. Postoji tri glavne grupe stanovišta o metafizici ljudskog bića u sekundarnoj literaturi: interakcionizam, hilemorfizam i trijalizam. Jevtić po principu istaknutih predstavnika kritikuje ove grupe i njihove podgrupe. Glavna mana interakcionističkog stanovišta sastoji se u tome što prosto ne prepoznaje značaj primata tj. prvenstva jedinstva kao onoga što omogućava interakciju duše i tela i saznanje o njoj; ovakvo stanovište Jevtić nalazi kod Vilsona. Osim toga, različita interakcionistička stanovišta imaju specifične mane. Fenomenološki interakcionizam kakav Jevtić nalazi kod Koivuniemi i Karlija, ima prednost što ističe značaj fenomenologije senzacija; međutim, on i dalje ima glavnu manu interakcionizma, s obzirom na to da uopšte ne uzima u obzir činjenicu da jedinstvo omogućava interakciju. Takođe, ova podvrsta interakcionizma ima manu što ne prepoznaje biofunkcionalni značaj senzacija – to što senzacije služe kao glavni izvor informacija o tome šta je dobro i loše za ljudsko biće, kao i glavni izvor motivacije za postupke ljudskog bića. Upravo ovo ističe sledeća podvrsta interakcionizma – biofunkcionalni interakcionizam koji Jevtić nalazi kod Perlera. Nažalost, biofunkcionalni interakcionizam, osim što naravno ima glavnu manu interakcionizma, ima i problem što zanemaruje fenomenologiju tj. kvalitativni aspekt senzacija u korist njihove biofunkcionalnosti. Jevtić smatra da prikladna interpretacija ljudskog bića i senzacija u Dekartovoj filozofiji mora da uzme u obzir i kvalitativni aspekt i biofunkcionalnost senzacija. Jevtić zatim prelazi na drugu grupu interpretacija: hilemorfističke interpretacije. Glavna teza hilemorfističkih interpretacija je da je ljudsko biće jedinstvo duše kao supstancijalne forme i ljudskog tela. Iako Jevtić smatra da ova vrsta interpretacije nije plauzibilna prosto zbog opšte poznate činjenice da Dekart odbacuje supstancijalne forme, kao i zbog činjenice da se u svim Dekartovim delima tvrdnja o duši kao formi može naći svega par puta (što znači da nema dovoljno tekstualne evidencije za ovakvu interpretaciju) Jevtić se trudi da blagonaklono tumači Hofmanovu poziciju i zato se posvećuje detaljima. Glavni problem Hofmanove pozicije je u tome što je ona zasnovana na verovatno najkontroverznijim pismima koje je Dekart ikada

napisao. Radi se o pismima Regijusu koja su veoma problematična jer u njima Dekart savetuje Regijusa kako da izađe iz problema u koji je upao na Univerzitetu u Utrehtu zbog toga što je zastupao kartezijansku filozofiju. Jevtić umereno interpretira sadržaj ovih pisama; on ne misli da je Dekart po cenu ostvarenja političkog cilja smirivanja tenzija tvrdio stvari koje nemaju nikakve veze sa njegovom filozofijom, ali ne misli ni da Dekartove tvrdnje mogu da se uzmu kao istinski reprezentativne za njegovu filozofiju. U jednom ovakvom, diplomatskom kontekstu Dekart prevodi svoja shvatanje o ljudskoj duši na jezik sholastike, ali on nikako ne želi da se vrati sholastičkom pojmovnom okviru. Otud Jevtić odbacuje hilemorfističku interpretaciju, mada uviđa razloge zbog kojih Dekart naziva dušu supstancijalnom formom u ovim pismima. Prvo, duša je metafizički primitivna baš kao supstancijalna forma, utoliko što je stvorena neposredno od strane Boga. Drugo, duša čini materiju sa kojim je ujedinjena ljudskim telom. Drugim rečima, ljudska duša individuira tj. čini identitet jednog tela kao ljudskog i pravi razliku između njega i svih drugih tela.

Konačno, Jevtić prelazi na grupu trijalističkih interpretacija među koje spada i njegova. Ova grupa interpretacija kao glavnu tezu ima tvrdnju da ljudsko biće nije nijedno od zasebnih supstancija, ni njihova interakcija, već nešto treće. Prvu grupu naziva atributivnim trijalizmom; njen predstavnik je Kotingem. Iako Jevtić smatra da je za pohvalu to što Kotingem uviđa da ljudsko biće ne može biti puka interakcija već da mora biti nešto više, Kotingem se ne obavezuje na tezu da Dekart veruje da je ljudsko biće zasebno postojeći entitet, već on samo smatra da Dekart uviđa da je njegov dualizam nedovoljan da objasni ontologiju ljudskog bića. Ljudsko biće tj. jedinstvo je prema Kotingemovom stanovištu nekakav treći pojam u Dekartovoj filozofiji, ali Kotingem misli da to znači da Dekart veruje da biće koje ovaj pojam opisuje zaista objektivno postoji. Jevtić veruje da je prosto previše tekstualne evidencije u korist objektivnog postojanja ljudskog bića kao zasebne, *sui generis* vrste entiteta Dekartove filozofije i da je to pokazao u čitavom ovom poglavlju. Zato odbacuje atributivni trijalizam. Međutim, Jevtić odbacuje i supstantivistički trijalizam čiji su zastupnici Brouton i Matern. Jevtić ne veruje da argumentacija protiv supstantivističkog trijalizma zaista komplikovana. Dekart prosto ni na jednom mestu u čitavom svom opusu ne tvrdi da je ljudsko biće treća supstancija. Štaviše, ljudsko biće ni ne može da zadovolji definiciju supstancije iz Principa, s obzirom na to da je ono očigledno zavisno u postojanju od drugih stvari osim od Boga – da bi ljudsko biće postojalo kao jedinstvo duše i tela, ono mora da jede, diše itd. a sve ovo podrazumeva zavisnost od drugih stvari. I ne samo to, već ljudsko biće ne može da zadovolji definiciju ni iz Sažetka, jer Dekart eksplicitno tvrdi da je supstancija nepropadljiva, a za ljudsko biće kaže da je propadljivo. Tako Jevtić dolazi do sopstvene pozicije koje naziva *kompozicionalnim trijalizmom*. Ljudsko biće zaista nije samo jedna od dve supstancije, niti samo njihova interakcija, već je ono objektivno i zasebno postojeća stvar koja nastaje ujedinjavanjem dve supstancije. Pošto je Jevtić već pružio originalno objašnjenje svog shvatanja ontologije ljudskog bića, on ga u ovom poglavlju rezimira, ali tako što naglašava da njegovo stanovište integriše sve vrline prethodnih stanovišta dok izostavlja njihove mane. Konačno, Jevtić taksativno odgovara i na sva ona pitanja koja je Simons postavila objašnjavajući kako je Dekartova ontologija ljudskog bića nemoguća. Na taj način Jevtić pokazuje da je moguće sistematizovano istraživanje područja Dekartove metafizike ljudskog bića i da je upravo takvo istraživanje obavio na uspešan način.

6. Ostvareni rezultati i naučni doprinos doktorske disertacije

Svi ciljevi postavljeni na početku istraživanja su *ostvoreni* u doktorskoj disertaciji. Prema tome, rezultati su sledeći. Prvo, Jevtić je predstavio eksplicitnu i sistematičnu rekonstrukciju ključnih argumenata za besmrtnost duše u Dekartovom opusu. S obzirom na to da je rekonstrukcija različitih argumenata za besmrtnost duše sasvim originalna, Jevtićev naučni doprinos ovim poglavljem je dvostruk. Jevtić odgovara na ključno pitanje o tome da li argument za besmrtnost nedostaje u tekstu *Meditacija* tako što do tančina rekonstruiše argumente za besmrtnost Dekartovim sopstvenim pojmovima. Osim toga, Jevtić istraživanjem u prvom poglavlju ukazuje na značaj teme besmrtnosti za Dekartovu filozofiju i nada se da će i drugi istraživači početi fokusirano da se bave ovom temom.

Drugo, Jevtić u drugom poglavlju iznosi izuzetno snažnu kritiku monističke pozicije koja je aktuelna među interpretatorima Dekarta od druge polovine dvadesetog veka sve do danas. Nakon Jevtićeve opsežne kritike koja naizmenično koristi pažljivu analizu primarnog teksta i argumente sekundarnih autora, više ne bi trebalo da postoji puno razloga za zastupanje monističke pozicije. Ovo znači da Jevtić savremenim interpretatorima Dekarta pruža bolji početni položaj i za istraživanje njegove opšte ontologije materijalne supstancije. Štaviše, Jevtić savremenim interpretatorima daje i bolju osnovu za razumevanje metafizike ljudskog bića, s obzirom na to da je glavna prepreka shvatanju ljudskog tela kao materijalne supstancije bila monistička pozicija. Kada se razume da je ljudsko telo materijalna supstancija, mogu se dublje i preciznije istražiti posledice ujedinjavanje ove supstancije sa dušom u okviru ljudskog bića.

Treće, Jevtić je uspeo da Dekartovu metafiziku ljudskog bića sistematizuje tako da njeni pojmovi postanu dostupni široj naučnoj i filozofskoj javnosti. Osim u slučaju entuzijasta koji se bave detaljima Dekartovog filozofskog sistema, akademski radnici generalno nemaju nikakvu ideju o postojanju razvijene metafizičke teorije ljudskog bića u Dekartovoj filozofiji. Razlog za to je upravo tekstualna nedostupnost usled haotičnosti ključnih izvora u pogledu Dekartove metafizike čoveka. S obzirom na to da metafizika ljudskog bića nije bila predmet nijednog Dekartovog objavljenog dela, interpretator poput Jevtića morao je da sakupi, analizira i interpretira najrazličitija mesta iz sasvim raznovrsnih delova Dekartovog opusa da bi ukazao na činjenicu da Dekart ima razvijenu ontologiju i epistemologiju ljudskog bića. Ovime je Jevtić pokazao da je uobičajeno shvatanje odnosa između duše i tela kao problematičnog usled interakcije koje se smatra nemogućom sasvim pogrešno. Na ovaj način je Jevtić takođe pokazao da uspostavljanje odnosa između duše i tela donosi veoma važne posledice i za dušu i za telo u vidu emergentnih kvaziatributa. Stoga uvažavanje rezultata Jevtićeve interpretacije ima značajne implikacije i po druge delove Dekartove filozofije i po istoriju filozofije uopšte, a čak i po druge filozofske oblasti. Jevtić je uspeo da filozofiju jednog klasičnog autora koja se lako može razumeti kao istrošena i neinspirativna istraži na nov i svež način. Zato će se posledice Jevtićevog istraživanja osećati i u njegovim budućim istraživačkim radovima. Jevtić ima veliki potencijal da detalje ove disertacije prikaže iz uglova koje disertacija nije dopustila i da ih primeni i u okviru novih istraživanja u istoriji filozofije, i na sasvim drugačije oblasti istraživanja. Jevtićeva disertacija svedoči o činjenici da filozofski klasici uvek imaju nešto novo da ponude savremenoj filozofiji.

7. Zaključak

Na osnovu izloženog u izveštaju, Komisija konstatuje da je doktorska disertacija Rastka

Jevtića izrađena u skladu sa odobrenim predlogom teme, da je rezultat samostalnog istraživačkog rada autora i da predstavlja originalno i samostalno naučno delo. Sadržaj predložene disertacije, sveobuhvatno ispitivanje relevantne literature, njena teorijska utemeljenost, preciznost argumentacije i originalnost glavnih zaključaka svedoče o tome da kandidat pokazuje odlično poznavanje primarnih i sekundarnih tekstova, kao i izrazitu individualnost i sposobnost za bavljenje naučnim radom.

Komisija smatra da disertacija Rastka Jevtića ispunjava sve formalne, sadržinske i kvalitativne uslove propisane relevantnim pravilnicima na univerzitetskom i fakultetskom nivou. Takođe smo uverenja da će ova doktorska disertacija predstavljati važan doprinos naučnoj literaturi u oblasti istorije filozofije i srodnih oblasti poput metafizike i filozofije duha.

Na osnovu ovih zaključaka, Komisija pozitivno ocenjuje razmatranu doktorsku disertaciju i konstatuje da su se stekli uslovi za njenu javnu odbranu. Stoga, čast nam je da Nastavno-naučnom veću predložimo da kandidatu Rastku Jevtiću *odobri* usmenu odbranu doktorske disertacije „Metafizika ljudskog bića u Dekartovoj filozofiji (*Metaphysics of the Human Being in Descartes' Philosophy*)“

U Beogradu, 25. 5. 2026. godine

KOMISIJA

dr Slobodan Perović, redovni profesor

dr Miloš Vuletić, docent

dr Biljana Radovanović, redovni profesor
Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet

